

створювалися у малонаселених общинах, які нараховували 20 – 50 дворів, за вимогою 1/5 від загалу господарів. Якщо община нараховувала більше дворів, то потрібна була згода не менше 50 господарів, навіть, якщо це буде менше 1/5. Утворення виселок не залежало від періодичності перерозподілу общинних земель. Бажаючи відійти на виселки наділялися правом отримання рівноцінної землі. За ними зберігалося право користування угіддями. Таким чином, закон захищав виселенців від погіршення їхнього добробуту. Виселенці мали право більшістю голосів обирати форму землеволодіння: подвірну чи общинну [7, 338-347, 350-353].

На перший погляд, може скластися враження, що перехід на відруби та хутори був вигідний селянам, а держава була зацікавлена у масовості цього явища. Однак уважне вивчення усіх норм проекту нового законодавства змушує у цьому сумніватися. Насправді члени Редакційної комісії робили ставку не на все селянство, а лише на заможну його частину. Така позиція знайшла законодавче закріплення. Зокрема передбачалося обов'язкове переселення виселенців на надані їм ділянки своїм коштом [7, 338-343]. Фінансової підтримки держава мне надавала ні на переселення, ні на започаткування господарювання на новому місці.

Подібні принципи лежали в основі правил про виділення ділянок окремим господарям. Вони теж містили чимало суперечностей. Відповідно до статті 130 «Положення про надільні землі», вихід окремих членів общини із її складу не залежав від сплати викупу [7, 357-368]. Однак, згідно з її змістом, встановлювалися такі обмеження. По-перше, виселення могло відбутися лише за умови, якщо відбувся общинний перерозподіл землі. По-друге, селянин, що виселявся, зобов'язувався негайно переселитися на виселок [7, 368-374]. У такий спосіб члени общин, в яких не відбувалися земельні перерозподіли, позбавлялися права на переселення на виселки. Відсутність матеріальної допомоги з боку держави також обмежувала коло учасників цього процесу. Нарешті, третій спосіб виходу з общини – перехід до подвірного землеволодіння цілими громадами – також більшою мірою урахував інтереси общини. Насамперед потрібна була згода 2/3 господарів, що мали право участі у селянському сході. Кожний двір отримував за умов такого переходу відруб на умовах подвірного володіння. Складність полягала у тому, що не завжди можна було отримати згоду необхідної кількості селян.

Підсумовуючи, констатуємо, що впродовж відносно короткого терміну, на розсуд імператора, урядовців, громадськості Редакційна комісія МВС запропонувала проект нового Положення про селян. Безсумнівно, враховуючи бюрократичні традиції імператорської Росії, це був серйозний позитив і, вочевидь, єдиний. На наш погляд, ідейно-змістове наповнення проекту законодавства про селян повністю відобразило назву інституції, яка його розробила. Прагнення членів Редакційної комісії МВС узгодити консервативну аграрну політику уряду з капіталістичними трансформаціями, залишаючи незмінними принципи 1880 – 90-х рр., зумовили електичний характер запропонованих ними законодавчих ініціатив. Саме община розглядалася як інститут, спроможний захистити інтереси найбіднішого селянства, відвернути процес його пролетаризації, і відповідний сучасному рівню селянського господарювання. Більш досконалою формою господарювання був визнаний хутір. Проект передбачав зняття деяких обмежень, які перешкождали виходу з общини. Таким чином, автори проекту збиралися сприяти вирішенню проблеми малоземелля та обмежити вихід селян з общини. Прославляючи хутірську систему господарства, вони виступали

проти індивідуальної селянської власності на землю, віддаючи перевагу колективній – сімейній або общинній формам власності.

1. Леонтович В.В. *История либерализма в России 1762 – 1914.* – М., 1995.
2. Симонова М.С. *Кризис аграрной политики царизма накануне первой российской революции.* – М., 1987.
3. Сидельников С.М. *Аграрная политика самодержавия в период империализма.* – М., 1980.
4. Щербакова И.К. *Особое Совецание о нуждах сельскохозяйственной промышленности и Редакционная комиссия Министерства внутренних дел как альтернативные центры обсуждения крестьянского вопроса в начале XX века (1902 – 1905 гг.): Дисс. ... канд. ист. наук.* – М., 2003.
5. Нестерова Л.В. *Вопрос о крестьянском надельном землевладении в Редакционной комиссии Министерства внутренних дел (1902 – 1904 гг.) // Научные доклады высшей школы.* – 1960. – № 2.
6. *Труды редакционной комиссии по пересмотру законоположений о крестьянах: В 6 т. – Т. I. – СПб., 1903.*
7. *Труды редакционной комиссии... – Т. V. – СПб., 1903.*
8. Столыпин П.А. *Об устройстве быта крестьян и о праве собственности. Речь на заседании Государственной думы 10 мая 1907 г. // П. А. Столыпин – жизнь и смерть за царя.* – М., 1991.
9. *Труды редакционной комиссии... – Т. II. – СПб., 1903.*

Morozov A.G., Sviashchenko Z.W. The allotment land possession and the peasant community in the project of the agrarian reform by the Editorial Committee of the Internal Affairs Ministry of the Russian Empire at the beginning of XX century. In this article is explored the position as to the allotment land possessin and the peasant communities in the project of the agrarian reform by the Editorial Committee of the Internal Affairs Ministry of the Russian Empire in the early twentieth century.

Key words: Russian Empire, the peasant community, agrarian reform, the editorial committee, allotment of land.

Н. І. Земзюліна

СОЦІАЛІСТИЧНА СКЛАДОВА МІЖНАРОДНОГО КООПЕРАТИВНОГО РУХУ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

У статті зроблено аналіз соціалістичної складової Міжнародного кооперативного руху.

Ключові слова: Міжнародний кооперативний рух, соціалістична ідеологія, «кооперативний соціалізм».

Основою демократії, як відомо, є не лише політичний, а й економічний плюралізм. Після проголошення незалежності, протягом 1990-х рр. в Україні сформувалися передумови для відродження національних політичних партій та різних форм виробництва і власності, серед них і кооперація. Посилюється співробітництво та інтеграція кооперативних товариств на місцевому і національному рівні. У 2001 р. створено національний кооперативний альянс України [1]. У Законі України «Про кооперацію» (2003 р.) задекларовані основні принципи діяльності українських кооперативів [2]. Започаткована діяльність кредитних спілок та сільськогосподарських кооперативів. Реформується і долає кризу споживча кооперація. Відновлюються виробничі сільськогосподарські товариства, промислові, транспортні, житлові, дачні кооперативи. Україна намагається стати активним суб'єктом міжнародних відносин, а це вимагає виконання певних міжнародних принципів. Метою цієї розвідки є спроба розкрити взаємозв'язок світових політичних та економічних інститутів, прослідкувати етапи розвитку світової кооперативної системи в контексті становлення (соціалістичних) демократичних принципів, що формують сучасні міжнародні відносини.

Історіографія питання різноманітна і охоплює роботи політологічного, економічного, суспільствознавчого рівня. Сучасні дослідження вирізняються багатоплановістю, меншою заангажованістю, порівняно з радянськими, та намаганням реально з'ясувати зміст активізації соціальних рухів початку ХХ ст., їх економічну складову, громадську ініціативу, здатність реально впливати на міжнародні події [3].

На початку ХХ ст. соціалістичний рух розколовся на кілька частин. У кожній країні Європи з'явилися по декілька соціалістичних партій, що мали різні програми. При цьому, кожна з партій розкололася на ортодоксів і ревізіоністів. Кожна частина соціалістичних партій мала власне уявлення про сутність кооперації і її роль в перетворенні суспільства [4]. Типовим прикладом розбіжностей служили соціалісти Росії. РСДРП (і більшовики, і меншовики) розглядала кооперацію і як одну з форм організації праці, і як самодіяльну організацію трудящих. На думку більшовиків, кооперативи були не в змозі переродити капіталістичну економіку в соціалістичну. Навпаки, вони були змушені використовувати капіталістичні методи господарювання, пристосовуватися до капіталізму і тим самим перетворюватися в колективних підприємців. Отже, перехід від капіталізму до соціалізму шляхом кількісного зростання кооперативів вважався неможливим [5].

Після революції 1905 р. в РСДРП виділилася група правих меншовиків на чолі з Прокоповичем і Кусковим, які сформулювали російський варіант «кооперативного соціалізму», проголосивши незалежність кооперації відносно до соціалістичної партії. У тогочасному суспільстві кооперації не давали кредитів, обкладали великими податками, а з законодавчого боку тиснули при створенні нових кооперативів. Тому при здійсненні кооперативного будівництва треба було враховувати, що створення теорії про політичний та релігійний нейтралітет в значній мірі зумовлено включенням до складу кооперативного членства вихідців із буржуазії [6].

Партія соціалістів революціонерів (есери) розглядала кооперацію як некапіталістичну форму землеробства, звільнення праці та власності «знизу» в умовах капіталізму. У своїх теоретичних розробках партія відводила кооперації винятково важливу роль у процесі створення об'єктивних передумов для будівництва нового суспільства, оскільки вважала, що кооперація вже за капіталізму створює підстави товариської рівності, прав і обов'язків, характерних для соціалізму. Найважливіше значення есери відводили розподільній функції кооперації, об'єднання в неї споживача і виробника, на протиположності анархії і конкуренції. Після перемоги революції есери бачили в кооперації головний спосіб перетворення одноосібного селянського господарства в колективне [7].

Російські соціалісти, зайняті революційною боротьбою в підпіллі, практичної кооперативної роботи не вели і кооперацію Росії очолювали колишні народники, що відійшли від революційної діяльності і сповідували теорію «малих добрих справ». На конгресах МКА Московський Союз представляли такі відомі кооперативні діячі, як І. Озеров, Д. Коробов, В. Зельгейм. За своїми переконаннями, вони були прихильниками утворення нового життя через кооперацію, її політичного нейтралітету і незалежності від держави [8].

Подібні розбіжності пронизували весь соціалістичний рух, тому він не міг протистояти єдиному фронту буржуазному реформаторству, теорії «кооперативного капіталізму». Це яскраво проявилось на VI конгресі МКА, що відбувся в 1904 р. в Будапешті, де сталася гостра дискусія між прихильниками теорії «кооперативного соціалізму», який отримав більшість, й ідеологами «ко-

оперативного капіталізму». Прийнята резолюція проголосила кооперацію універсальним засобом перетворення капіталістичного ладу, тобто перемогли прихильники «кооперативного соціалізму». Результатом цього стала спроба частини німецьких і австрійських кооперативів створити опозиційний союз і тим самим розколоти МКА, чого не сталося через бурхливе зростання робочої кооперації. VII конгрес МКА, що відбувся в м. Кремене, приділив основну увагу конкретним соціальним питанням діяльності кооперації і завершився перемогою соціалістів. Вони склали більшість у новому ЦК.

Після кременського конгресу розвиток кооперації прискорився. Розширилася географія кооперативного руху. Більшість кооперативних організацій країн Європи працювала під керівництвом соціалістів. У міру наближення Першої світової війни, розкол у II Соціалістичному Інтернаціоналі наростав. У 1910 р. Соціалістичний інтернаціонал на VIII конгресі в Копенгагені обговорив питання взаємин кооперації та політичних партій. Конгрес навіть утворив кооперативну комісію з 75 представників від партій 20 країн. У комісії розгорнулася боротьба між В. Леніним і правими соціалістами, які перемогли і провели резолюцію про політичний нейтралітет кооперації [9].

У тому ж 1910 р. відбувся і VIII конгрес МКА. Його делегати прийшли до висновку, що неможливо обумовлювати членство в МКА повним політичним нейтралітетом діяльності в національних рамках певної кооперативної організації. Було запропоновано підтримати політичний нейтралітет тільки на рівні МКА. Конгрес прийняв спеціальні резолюції щодо програм економічного розвитку та боротьби проти небезпеки світової війни. Це ж питання було одним з головних на останньому передвоєнному конгресі МКА, що відбувся в 1913 р. в Глазго. Намагаючись зміцнити антивоєнний фронт, конгрес закликав до встановлення співпраці між споживчими кооперативами та професійними спілками, а також до відновлення членства тих кооперативів, які раніше вийшли з МКА.

Перша світова війна перервала регулярне спілкування між національними кооперативними організаціями в рамках МКА. Ці роки були найважчими в історії міжнародного кооперативного руху. Основною подією цього етапу стала Жовтнева революція в Росії, що розколола світ на дві соціальні системи. Новий етап почався не тільки в міждержавних відносинах, але і в розвитку багатостороннього неурядового спілкування, а МКА був однією з найбільших міжнародних неурядових організацій того часу.

Керівники МКА заявили про невідповідність радянської кооперації кооперативним принципам. Незважаючи на те, що радянський Центросоюз, згідно зі статутом, продовжував виплачувати щорічний внесок в МКА, його лідери не допускали радянських представників на засідання керівних органів Альянсу. Всупереч статуту, який закріплював право призначати членів ЦК МКА за національними організаціями, керівництво Альянсу продовжувало вважати членами ЦК МКА дореволюційних керівників Центросоюзу, які емігрували за кордон. Вони ж розпоряджалися кооперативними фондами в банках західних країн (більше 5 млн. руб.).

Навесні 1919 р. створено III Комуністичний Інтернаціонал. Його програма і резолюція конгресів містили різку критику теорії «кооперативного соціалізму» і передбачали заміну в різних країнах кооперативних керівників-реформістів комуністами, революціонерами. З приходом комуністів до правління Центросоюзу, там почали виношувати ідею створення, на протиположності МКА, нового кооперативного міжнародного об'єднання. У березні 1921 р. Рада Центросоюзу вирішила утворити

міжнародне організаційне бюро з пропаганди ідей Комінтерну серед робітників-кооператорів. До складу бюро увійшли п'ять кооператорів-комуністів. Один з них, С. Розовський у журналі «Союз споживачів» опублікував навіть «Проект Статуту Міжнародної Кооперативної Федерації», що залишився нездійсненим. Проте, Міжнародна кооперативна конференція, що відбулася 1921 р. в Москві, під час роботи II Конгресу Комінтерну, створила його кооперативну секцію з представників від Росії, Австрії, Німеччини та Болгарії. Це засвідчило існування реальної загрози розколу Міжнародного кооперативного руху на «білих» і «червоних» [10].

Однак розколу знову не сталося, кооперативна солідарність виявилася сильнішою за ідейні розбіжності. З весни 1918 р., коли Антанта ввела економічну блокаду РРФСР, експортні та імпорتنі операції країни були скорочені до мінімуму та зовнішня торгівля частково збереглася тільки в кооперативній формі. У розпал громадянської війни та іноземної військової інтервенції РРФСР відвідала міжнародна кооперативна комісія. Вона ретельно ознайомилася з положенням російської кооперації і констатувала, що немає ніяких підстав ставити під сумнів її справність.

В умовах світової економічної кризи зросла об'єктивна зацікавленість країн Заходу в нормалізації відносин та налагодженні економічних зв'язків з РСФРР. У січні 1920 р. Вища Рада Антанти на своєму засіданні в Парижі ухвалила рішення про скасування економічної блокади Росії і вирішила надати деякі пільги російським кооперативним організаціям. Радянський уряд негайно почав використовувати можливості Центросоюзу, інтенсивно розвивав кооперативні відносини із сільськогосподарським населенням. У зв'язку з голодом у Поволжі, який загрожував 35 мільйонам людських життів, правління Центросоюзу звернулося до X конгресу МКА в Базелі з проханням надати негайну допомогу. Конгрес прийняв резолюцію «Про надання допомоги голодуючим Росії». Кошти, що надійшли до Альянсу від кооператорів різних країн, склали кілька сот тисяч фунтів стерлінгів і були передані Укоопспілці. Були укладені торговельні угоди між Центросоюзом і західними партнерами. Перша делегація радянських кооператорів в складі Красіна та Ногина організувала в Лондоні 1920 р. першу радянську зовнішньоторговельну організацію – всеросійське кооперативне товариство (АРКОС), яка була філією Центросоюзу і працювала за його дорученнями. У Лондоні 16 березня 1921 р., за допомоги англійських і шотландських кооператорів, підписаний перший торговий договір з РРФСР. X конгрес МКА в Базелі також ухвалив рішення про відновлення членства Центросоюзу в Альянсі [11]. МКА визнав, що радянська кооперація відповідає кооперативним принципам та інтересам трудящих. Для подальшого зміцнення єдності міжнародного кооперативного руху в 1923 р. МКА опублікував Маніфест про заснування Міжнародного дня кооперації. З цього часу кооператори всього світу широко використовують Міжнародний день кооперації для демонстрації своїх економічних і політичних вимог.

Безумовно МКА визначав рівень своїх відносин з тією чи іншою політичною силою, виходячи із економічних інтересів своїх членів, але і нехтувати їхніми політичними уподобаннями також не міг. На початку ХХ ст. більшість членів кооперативного руху були робітники, що визначало політичні уподобання альянсу. Політичні партії, в свою чергу, всіляко використовували кооперацію (громадську організацію) як плацдарм для ідеологічних боїв. Для розуміння змісту питання наведемо частину звіту одного із засновників комуністичної робітничої партії Німеччини К. Шредера, з яким він виступив на VII Конгресі Комінтерну:

«С момента исключения потребительского кооператива в Мерзебурге... обострение борьбы реформистов против революционной оппозиции в кооперации вступает в новую фазу... В соответствии с установленной VI Конгрессом тактической линией борьбы против реформизма, отказались от проводимой до тех пор частично линии отступления под напором реформистов. В целях расширения базы оппозиции, XII-й съезд партии постановил организационно объединить все оппозиционные элементы кооперативного движения в оппозиционных группах... Наряду с этим, необходимо согласовать тактику оппозиционных кооперативов с генеральной линией партии. Этот поворот еще не повсюду проведен. В важнейших кооперативах мы, однако, уже готовили членов к возможности исключения из Центрального Союза, проводим мобилизацию членской массы против раскольнической политики реформистов и создаем предпосылки для финансовой независимости оппозиционных кооперативов...»

Обмен опытом по международным вопросам кооперативного движения все еще недостаточен... Некоторые примеры показывают, что Кооперация в течение последних месяцев почти не ставила на обсуждение международных проблем. 1. Новая тактика после VI конгресса Коминтерна не была конкретизирована для работы в кооперации, а отдельные страны не получили необходимых указаний. 2. Тенденции развития в области экономики кооперативного движения, которое имеет огромное значение для нас, были иллюстрированы лишь материалами о Германии и некоторых других стран. Ее хватает до сих пор подробного анализа экономического развития потребительской кооперации во всем мире. 3. Сраженные реформистской головкой движения с капиталистическими трестами также до сих пор иллюстрировались лишь фактами немецкого кооперативного движения. Мы думаем, что такого рода развитие наблюдается и в других странах, что до сих пор не достаточной мере было использовано. 4. Вопрос о поддержке во время стачек, приобретающий теперь совершенно иное значение, благодаря самостоятельному руководству оппозиции экономическими боями, совершенно не был поставлен...

Главные недостатки объясняются недостаточной связью Кооперативной Секции с отдельными странами, которая не может быть установлена только письменно. Весь опыт нашей работы... показывает, что необходимо, по крайней мере, каждые полгода устраивать совещания Кооперации с представителями 3 – 4 важнейших стран. На этих совещаниях можно было бы поставить на обсуждение актуальные проблемы движения в отдельных странах и задачи Кооперации в этом отношении» [12]. Варто також відмітити, що сам К. Шредер, відійшов від комуністичного руху, утворивши ліве крило в соціал-демократичній партії Німеччини.

Отже, світовий кооперативний рух першої третини ХХ ст. був тісно пов'язаний з пануючими на той момент ідеологічними течіями. Соціалістичні ідеї, які заповнили робітничу громаду та безпосередньо очільників МКА, впливали на зміст рішень, на принципи, що визначали діяльність кооперації. Проголошена політика нейтралітету швидше була політикою лавірування між «правими» та «лівими», між «білими» та «червоними», що і дало можливість зберегти єдність кооперації й її авторитет не лише в економічній, а й політичній сферах до сьогоднішнього дня. МКА як найбільш впливова громадська організація початку ХХ ст. доклав максимум зусиль, щоб захистити трудящих від злиднів, від наступу монополій, від ідеологічних експериментів, що були далекими від принципів кооперації. Безумовно, соціалістичні ідеї в знаній мірі формували політику МКА, хоча сам соціалізм

лістичний рух визначився зі змістом своїх принципів лише в середині ХХ ст. Ці дві базові ідеї (кооперація та соціальна справедливість) були домінуючими впродовж всього минулого століття.

1. *Концепція розвитку національного кооперативного руху*. – К., 2001.
2. *Закон України «Про кооперацію» // Голос України*. – 2003. – 28 серпня.
3. *Журба М. Міжнародні зв'язки споживчої кооперації України в 1922 – 1927 рр. // Історія науки і біографістика*. – 1926. – № 1; *Основи кооперації: Навч. посібник / С. Бабенко та ін.* – К., 2004; *Файн Л. Российская кооперация: историко-теоретический очерк. 1861 – 1930*. – Иваново, 2002; *Вахитов К. Кооперация: теория, история, практика: Избранные изречения, факты, материалы, комментарии*. – К., 2004; *Кочарова З. Исторический опыт развития кооперации в 20 – 40-е годы // Вестник Воронежского государственного университета*. – 2008. – № 1.
4. *Морозов Г.И. Международные организации*. – М., 1969.
5. *Крашенинников А.И., Морозов А.М. Международное кооперативное движение*. – М., 1977.
6. *Вахитов К.И. Кооперация: теория, история, практика*. – М., 2004.
7. *Теплова Л.Е., Уколова Л.В., Тихонович Н.В. Кооперативное движение*. – М., 2003.
8. *Ваткин В.П. Международный Кооперативный Альянс 1895 – 1970 гг.* – Б. м., б. г.
9. *Коряков И.А. Принципы кооперативного движения*. – Чита, 1998.
10. *РГАСПИ*. – Ф. 506. – Оп. 1. – Д. 38.
11. *Голец В.В. Кооперация і неп (20-ті роки ХХ ст.)*. – Чернівці, 2006.
12. *РГАСПИ*. – Ф. 506. – Оп. 1. – Д. 103.

Zemziulina N.I. The socialist component of the International cooperative movement: the retrospective analysis. In the article the analysis of the socialist component of the International cooperative movement is analysed.
Key words: International cooperative movement, socialist ideology, «cooperative socialism».

П. М. Щербань, Т. Ю. Щербань

ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО РОСІЙСЬКОЇ ХУДОЖНЬОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У 1917 – 1932 рр.

У статті аналізуються відносини російської художньої інтелігенції з владою в 1917-1932 рр., форми та методи її «радянзації», підсумки ідейно-творчої еволюції.
Ключові слова: художня інтелігенція, суспільно-політичний вплив, ідейно-творча еволюція.

Після приходу більшовиків до влади, ними була поставлена задача побудови не тільки нової економіки та політичної системи, але й культури. За глибоким переконанням нової влади, соціалістична держава повинна була взяти в свої руки друковані органи, освіту, літературу, мистецтво і керувати ними відповідно до конкретних задач побудови соціалізму. Літературу та мистецтво більшовики розглядали як засіб комуністичного виховання трудящих. Перш ніж використати художню інтелігенцію як виховну силу, більшовики намагалися підняти її світогляд на рівень завдань соціалістичного будівництва.

Проблема формування соціалістичної інтелігенції в радянську епоху була предметом дослідження в багатьох історичних працях. Однак узагальнюючої праці щодо формування соціалістичної художньої інтелігенції не було створено. Об'єктом дослідження була не вся художня інтелігенція, а лише її окремі професійні групи.

Крах системи соціалізму означав і крах колишньої легітимної версії радянської історії. Демолітизація історії

та розширення методологічного діапазону історичних досліджень сприяли появі історичних праць з інноваційним підходом до теми «влада і художня інтелігенція» [1]. Однак цю тему не можна вважати повністю вичерпаною і такою, що не має дослідницьких перспектив. Мета цієї статті – проаналізувати основні форми і методи суспільно-політичного впливу на російську художню інтелігенцію, підсумки ідейно-творчої еволюції діячів літератури і мистецтва в 1917 – 1932 рр.

Більшовицько-ленінська програма розвитку соціалістичної художньої творчості та формування художньої інтелігенції соціалістичного типу була викладена в основних документах партії з питань літератури та мистецтва. На VIII з'їзді РКП(б) в 1919 р. передусім висувалася ленінська вимога щодо комуністичної партійності мистецтва. «Немає таких форм науки і мистецтва, котрі не були б пов'язані з великими ідеями комунізму і безкінечно різноманітною роботою зі створення комуністичного господарства», – записано в резолюції ЦК РКП(б) [2, 113].

В резолюції «Про друку» XIII з'їзду ВКП(б) категоричний тон наказу змінився на лінію толерантного ставлення до інтелігенції, диференційованого підходу до різних її прошарків. У цьому партійному документі йшлося не тільки про підтримку творчості та матеріальну допомогу пролетарським і селянським письменникам, але й про систематичну підтримку найбільш обдарованих представників старої художньої інтелігенції. В резолюції «Про друку» була висловлена важлива для того часу ідея: жоден літературний напрям, школа чи група не повинні виступати від імені партії. Визнаючи, що в літературі існує безліч естетичних напрямів і платформ, ЦК ВКП(б) підкреслював, що не вимагає від усіх художників слідувати чужому їм творчому методу. Своє головне завдання більшовики бачили в тому, щоб за допомогою літературної критики давати дорогу кращим зразкам художньої творчості [3, 254-251].

У червні 1925 р. вийшла спеціальна постанова ЦК ВКП(б) «Про політику партії в області художньої літератури», яка стала програмою діяльності більшовицької партії в сфері художньої творчості до 1932 р. Основною ідеєю цього документу залишалася думка про виховання усіх творчих сил в літературі та мистецтві в дусі соціалізму. Проте, в постанові була чітко сформульована думка, що пролетарське мистецтво може зміцнювати свої позиції лише в процесі вільного змагання з іншими методами і формами художньої творчості. «Комуністична критика, – йшлося в постанові, – повинна вилучити зі свого вжитку тон літературної команди... Марксистська критика має рішуче позбавлятися претензійного, напівграмотного і самозадоволеного комчанства» [4, 394].

Велику роль у подальшій роботі політики влади у сфері художньої творчості зіграли наради при ЦК ВКП(б) з питань мистецтва 1927 – 1929 рр. Нарада з питань розвитку театру (травень 1927 р.) визначила головну задачу театру як його еволюцію в бік перетворення на соціалістичний, пролетарський. Відносно старої театральної інтелігенції була проголошена політика «гнучкого і шанобливого підштовхування» до роботи в соціалістичному театрі [5, 482].

Найважливішим засобом підвищення ідейно-художньої якості продукції театрального мистецтва нарада визнала зв'язок театру з робітничо-селянським глядачем. Саме новий глядач, відповідно рішень наради, мав визначати напрям і обличчя театру, його репертуар. Партійна нарада запропонувала створити при театрах художньо-видовищні ради з представників громадськості, які б стали чинником суспільно-політичного впливу на театри. Народою було також запропоновано створити з різноманітних театральних товариств і гуртків єдине